

tve, ki so jih že prej sprejeli generali po lastni presoji, tudi če je šlo za sklepanje miru ali vojno napoved.

Delno so vzrok za tako različno ravnanje tudi drugačne razmere v državah; nekatere so bile v vojni ali pa so se v njej iznenada znašle. Vojaški in diplomatski dogodki so tedaj potekali naglo in nepričakovano, tako da se generali niso imeli časa posvetovati s senatom. V takšnih okoliščinah je Rim pričakoval, da bodo ravnali po lastni presoji *sine senatus consultu*. Negotovih razmer in samostojnih odločitev, ki so jim sledile, je bila na Siciliji, v Afriki, Španiji in Grčiji v 3. in 2. st. pr. Kr. cela vrsta, medtem ko je bilo v cisalpski Galiji v tem času relativno mirno. Tu je senat v glavnem ohranjal defenzivno politiko. Od Pada do Rima namreč ni bilo daleč in senatu je bilo veliko do tega, da bi Rim obvaroval pred Kelti. Dogodki na Siciliji, v Španiji, Afriki in Grčiji so bili videti zato manj pomembni.

Lastna diplomatska pobuda generalov se je uveljavljala povsod, tudi tam, kjer je senat imel neposredni nadzor, le da je bila tu redka in neizrazita. Zunaj Italije pa so odločitve generalov po uradni potrditvi senata postale uradna politika Rima.

Rimska zunanja diplomacija je bila po mnenju Ecksteina politika *ad hoc*, brez kake trajne in celovite usmerjenosti. Vzrok za to je na eni strani v tem, da niso poznali stalnih poslancev v tujih državah, tako da ni bilo pretoka informacij, če že ni grozila vojna. Drugi razlog pa je v delovanju senata kot institucije, ki naj bi sprejemala odločitve o zunanjih zadevah. Senatorji so pošiljali legate v tuje države, ti pa so jim potem samo ustno poročali o razmerah. Take informacije so se postopoma sprevrgle v različna mnenja.

Napačno bi bilo trditi, da je bil senat le pasivna institucija; v mnogih krizah se je vmešaval v zunanje zadeve, sprejemal je vojaške odločitve, imenoval province, določal politike generalov, vendar se je z zadevami ukvarjal sproti, kot so zahtevale razmere. Posledica takega improviziranja so bile stalne zunanje krize, ki so jih nato na bojnem polju reševali generali.

Bistvenega pomena je dejstvo, da je senat zaupal generalom, ki so bili tudi sami aristokrati. Občasno je sicer prišlo do nesoglasij, toda *concordia* med obema stranema je vsaj za ta čas še dopuščala takšno politično zgradbo, ugotavlja Eckstein ob koncu svoje razprave.

Delo dopolnjuje še pet dodatkov:

(A) A Roman Interim Settlement in Gallia Cisalpina, 222.-219. B.C.?

(B) The Sources on the Outbreak of the First Punic War

(C) 264. B.C.: Two Separate Decisions at Rome

(D) The Attack of Ap. Claudius Caudex on Syracuse

(E) The Chronology of Events in Sicily, 215.-213. B.C.

Sledi izbrana bibliografija ter indeks osebnih in stvarnih imen.

Dragica FABJAN

Tamás Bezeckzy: *Roman Amphorae from the Amber Route in Western Pannonia*. BAR Int. Ser. 386. Oxford 1987. 191 strani.

Jantarna pot je ena najstarejših evropskih trgovskih poti, ki je povezovala Jadran z Baltikom, v rimskem času pa so ob njej ležala mesta, začenši s pristaniščema Akvilejo in Navportom, nato pa je vodila skozi Emono, Celejo, Poetovijono, Salo, Skarbantijo, Savarijo in pri Karnuntu prešla v Barbarik. Pričujoče delo dopolnjuje študije tere sigilate in stekla s študijo amfor, ki so pomemben element pri raziskovanju trgovskih poti in zvez v rimskem imperiju.

Avtor je tipološkim raziskavam amfor, napisov in žigov na njih dodal še izčrpne petrološke in moderne arheometrične raziskave faktur, ki so jih opravili J. Ivancsics, S. Jozsa in Szakmany.

Amfore so časovno občutljivo gradivo, k čemur bistveno prispevajo napisi in žigi. Prav na podlagi študij napisov in žigov ter oblik je nastala danes komaj malo manj kot stoletna Dresslova klasifikacija, ki je služila avtorju pričujoče knjige za izhodišče, seveda skupaj z nadaljnimi številnimi spoznanji raziskovalcev, kot so Pélichet, Lamboglia, Beltran Lloris, Baldacci, Tchernia, Buchi, Carre in Cipriano. Slednji dve sta

prispevali tehtna spoznanja predvsem za vodilne tipe, ki se pojavljajo ob jantarni poti, amfore Dressel 6 B, in ki jim tudi avtor namenja glavno študije.

Pri opisu posameznih form je avtor uporabil metodo E. Hamona in A. Hesnarda, enako kot pri računalniških klasifikacijskih analizah posameznih tipov na matematično statistični bazi, prikazanih v suplementu knjige.

S petrološkimi analizami so določili rudninsko in mineralno sestavo gline, z nevtronskimi analizami prisotnost nekaterih pomembnih kovin. Žal pa so te analize večidel še predrage in s tem omejene na samo določeno število poizkusov.

Delo temelji na raziskavah, ki jih je avtor opravil na gradivu zbranim v muzejih od Ogleja, Ljubljane, Celja, Puja in mestih Zalalovo, Sombathely, Sopron in Petronell, raziskavam najdišč ob jantarni poti pa je dodal še najdišča Vetus Salina ter Gorsij in Akvink. Žal nekaterih najdišč ni uspel obdelati v celoti, predvsem zaradi neurejenih depojev. Delu dejstvo ne zmanjšuje vrednosti, še posebej, če vemo, da avtor raziskave nadaljuje.

Težiče študije so zgodnje cesarske amfore, začenši z oblikami Dressel 2-4, Dressel 5, Dressel 6, Dressel 7-11, Dressel 20, Pélichet 46, sledijo različno poimenovani tipi amfor, kot so rodoški, Schoergendorfer 558, portorecanati, afriški, *spateion*, Bónnis XXXI/5 in egejski tip.

Srečka avtorjevega dela so amfore tipa Dressel 6B, ki sta jih identificirala že Baldacci in Buchi (Baldacci III a in II b), nekaj pomembnih spoznanj pa sta prispevali tudi M. B. Carre in M. T. Cipriano že tudi po izidu predstavljenega dela. Številčno amfore tega tipa zagotovo prevladujejo v našem prostoru v času 1. in v začetku 2. st. n. št. in prav zaradi tega je študija za nas tako dragocena. Veliko število amfor tega tipa je avtor identificiral prav v Emoni, od tega veliko z žigi.

Oblika Dressel 6 je trebušasta amfora z ročajema ovalnega preseka, vrat se v loku odpira proti odebeljenemu, kelihastemu ustju, znanih je več variant, ki se delno ujemajo z Baldaccijevo tipologijo.

Največ pozornosti je avtor namenil izdelkom delavnic Lajkanija Basa in Kalvija Krispinila in jih zelo podrobno raziskal in predstavil. Rod Lajkanijev je bil etruščanskega izvora in njegovi člani so bili med ustanovitelji puljske kolonije. prvi natančneje znan pa je prav C. *Laecanius Bassus pretor urbanus* leta 32 n. št. in potem *consul suffectus*, kariero pa je nadaljeval njegov sin istega imena. Obstoje njihove posesti izpričuje tudi v Materiji najdeni napis iz klavdijevskega obdobja, predvsem pa najdba številnih odlomkov amfor z žigom Lajkanija v Fažani, kjer je bila lončarska delavnica, poznana že iz Gnirsovih raziskav in objav.

Iz starejših objav poznamo žige z imeni vsaj tridesetih vilicev iz Lajkanijevih delavnic, iz izkopavanj na Štalenskem vrhu pa je znano, da sega začetek eksportiranja njegovih delavnic v čas med l. 15 in 20. (Izšla je že tudi študija žigov in napisov na amforah s tega najdišča avtorice V. Maidl, najprej v prispevku v reviji *Carinthia* I 180, 1990, 63, kmalu zatem še monografija z istim naslovom v seriji *Karntner Museumsschriften*, enajsti zvezek *Archaeologische Forschungen zu den Grabungen auf dem Magdalensberg*.)

Avtor opozori na spremembe na oblikah žigov in na njihovo mesto med ročaji oz. nad ročajem. Po spremembi žigov pa je že Baldacci predvidel, da je delavnica po Lajkanijevi smrti prešla v cesarsko last. Amfore tega tipa se pojavljajo še celo z žigom cesarja Hadrijana, vendar očitno krijejo le še potrebe lokalnega tržišča.

Petrološke analize so pokazale med drugim tudi odlično organizacijo delavnic.

Amfore istega tipa z žigom *Calvia Crispinilla* prav tako istrskega rodu, so iz delavnice odkritih v Loronu blizu Poreča. Avtor je identificiral lastnika s pomočjo Tacitovih zapisov, proizvodnja pa je datirana v čas cesarjev Domicijana, Nerve in Trajana, pozneje pa je prav tako prešla v cesarsko last.

Pri primerjavi razprostranjenosti obeh izdelkov se je pokazalo, da so bile Lajkanijeve amfore razširjene na večjem območju, najdene pa so bile tudi v Cisalpini, Noriku in Panoniji.

Sledi predstavitev amfor španske proizvodnje Dressel 7-11 za ribje omake in Dressel 20 za olje. Dressel 7-11 so posebej pogosto zastopane. Verjetno so španskega izvora tudi amfore Pélichet 46, ki pa jih avtor predstavi nesorazmerno manj

izčrpano kot prejšnja dva tipa. Rodoške amfore so vinske in jih poznamo v šestih različicah, prihajale so z Rodosa in sosodnjih otokov, a med njimi srečamo tudi italško proizvodnjo. Zanimivo je, da najdemo v Peacock-Williamsovem priročniku iz l. 1986 prav tako naštetih šest različic faktur. Vsekakor bi bila konkordanca med študijama potrebna, saj sicer vnašajo nova spoznanja le zmedo!

Na slovenskih najdiščih so amfore tipa Schoergendorfer 558 dokaj pogosta najdba in prav zaradi nezadostnega poznavanja je pričujoča študija zelo dobrodošla. Tip obravnava kompleksno z izredno pomembnim napisnim gradivom, ki izpričuje vsebino. Amfore so največkrat polnili z olivami. Široka datacija med 1. in 4. st. se po raziskavah v Savariji zoži na konec 1. in 2. st.

Petrološke analize so pokazale, da so bile izdelane iz gline z vulkanskega področja, ki se bistveno razlikujejo od glin amfor, z žigi dokazanega istrskega izvora.

Sledijo amfore tipa Portorecanati, datirane v drugo pol. 1. in prvo četrtino 2. st., kar potrjuje najdbe v Sali in Savariji. Analize so pokazale različne delavnice neznanega izvora.

Afriški tip, *spatium*, Bónnis XXXI/5 in egejski tip so predstavljeni le sumarno, s pičlo navedeno literaturo, okvirno datacijo, brez izsledkov petrografskih analiz ali vsaj navedbe, zakaj so bile te onemogočene.

V zaključku je avtor strnil svoja spoznanja, poskušal rekonstruirati izvor posameznih izdelkov in njihovo razprostranjenost, ter s tem dobil zanimivo sliko trgovsko-ekonomskih odnosov.

Delo ima katalog najdb z zadostnimi podatki, zbranimi po posameznih najdiščih in tipih amfor. Avtor je zbral in uporabljal domala vso pomembnejšo literaturo, ki obravnava to temo.

V suplementu so objavljene obširne petrografске analize soavtorjev, 50 tabel, aplikacije računalniško obdelanih statističnih raziskav klasifikacij amfor in nekaj kart.

Delo je zelo pomembno za naše področje, saj kot je znano, se do nedavne domala nihče ni ukvarjal z raziskovanjem amfor, le nekateri avtorji so jih obravnavali v sklopu raziskav rimske keramike, kar pa že zdavnaj ne zadostuje več. Opravljene raziskave so toliko pomembnejše, ker so prvič predstavile tudi naselbinsko gradivo npr. iz Emone, in na novo preučile že publicirano. Toliko večjo vrednost ima delo, ker se je avtor spoprijel z izjemno pomembnim problemom istrskih delavnic in prispeval pomembna nova spoznanja.

Ob natančnejšem branju knjige pa se mi je vendarle utnilo nekaj kritičnih misli, ki pa so predvsem praktične narave, saj delo vedno znova uporabljaj kot izvrsten priročnik. Ob tem najbolj pogrešam makroskopske opise glin, opise barv, ki so sicer navedeni pri vsakem fragmentu, a bi bilo veliko uporabnejše navesti barve posameznih faktur, kot jih naprimer srečamo v Peacock-Williamsovem delu. Petrografске analize so izvrstno opravljene, toda premalo včlenjene v makroskopska opazovanja. Arheolog nima kompetenc za poimenovanje primesi v glini, zato jih mora natančno opisovati, česar pa v pričujočem delu ne srečamo in tako so torej opravljene analize predvsem v prid tistega, ki jih je opravil, arheološkemu delu raziskave pa ne dajo toliko, kot bi lahko sicer.

Uporaba enakega številčenja kataloga in risb ter fotografij predmetov je vsekakor smiselna le, če so risbe razporejene zaporedno in ne pomešane. Tako je iskanje risbe večkrat zapleteno in po nepotrebnem prava izguba časa. Vsekakor bi bilo iskanje olajšano, če bi bila ob citiranju predmeta navedena številka tabele. Primerna bi tudi bila opomba, ko predmet ni risarsko predstavljen.

Vse to so le drobci, ki knjigi ne zmanjšujejo velike vrednosti, v škodo pa ji je, da je avtor predstavil tudi nekaj poznoantičnih tipov amfor, ki jih je v primerjavi z zgodnjimi obdelal le mimogrede, če omenim le afriški tip. Vsekakor stanje teh raziskav deloma izkrivlja realno podobo v pozni atiki, vsaj kar se tiče Emone, verjetno pa tudi Celeje in Petovione. Ta tema vsekakor zahteva posebno študijo. Najbrž bi se avtor temu delno izognil, če bi knjigo preprosto naslovil le kot študijo napisov in žigov na rimskih amforah najdenih vzdolž jantarne poti.

Verena VIDRH PERKO

G. Walser: *Die Einsiedler Inschriftensammlung und der Pilgerführer durch Rom (Codex Einsidlensis 326). Facsimile, Umschrift, Übersetzung und Kommentar.* Historia Einzelschriften 53. Stuttgart 1987. 230 strani, 8 tabel.

Avtor v knjigi predstavlja rokopisni kodeks št. 326 iz knjižnice benediktinske opatije Einsiedeln v Švici. Kodeks vsebuje najzgodnejšo zbirko rimskih napisov, romarski itinerarij skozi mesto Rim in opis rimskega mestnega obzidja. Pisec rokopisa je neznan, kakor tudi ni znano, če je pisec identičen z romarjem, ali pa je svoje podatke povzel iz prejšnjih zapisov. Rokopis je napisan v lepi karolinški minuskuli in je prej pripadal samostanu Pfäfer. Iz kakšnih razlogov je prišel v Einsiedeln, ni znano; mogoče je bil izposojen in ga pozneje niso vrnili, ali zamenjen za kak drug. B. Bischof je kodeks po napačni proučitvi označil kot izdelek samostanske šole v Fuldi. Tako bi bilo možno, da je zbirko napisov sestavil kak fuldski menih, ki je v 9. stoletju potoval v Rim in na poti prepisal tudi nekaj napisov iz Pavije. Potujoči menih je znal brati kapitalo rimskih napisov in je poznal tudi najpomembnejše epigrafske okrajšave. Znal je oba klasična jezika, saj je tudi grške napise pravilno prepisal. Morebitne napake so nastale pri novejših prepisovalcih. Zanimal se je predvsem za krščanske napise, saj je večino napisov v poganskih templjih izpustil. Današnja vrednost zbirke napisov je predvsem v tem, da vsebuje številne tekste, ki so se v poznem srednjem veku in renesansi izgubili. Od skupno 80 napisov jih je približno polovica znanih samo iz tega kodeksa. Med temi so tako pomembni, kot npr. popolnoma ohranjeni gradbeni napis Dioklecijanovih term, deli cesarskega napisa na Hadrijanovem mavzoleju in Hadrijanov odlok o dolgovih iz leta 118. Tudi številni napisi iz zbirke, ki so se ohranili do danes, so pomembni za kontrolo zanesljivosti ostalih virov napisov. Pomen zbirke napisov anonimnega pisca je tudi v tem, da je za pol tisočletja starejša od prvih sistematičnih zbirk napisov v renesansi.

Rokopis z napisi, regionarij (tako se v izročilu imenuje romarski itinerarij po Rimu) in opis obzidja so bili v 13. stoletju s tremi drugimi spisi pretežno verskega značaja speti v kodeks s skupno 104 listi. Od 14. stoletja naprej je kodeks v cinsiedelnski knjižnici, kjer ga je našel in prepisal humanist Poggio Bracciolini v letih koncila v Konstanci (1414-17). Poggio je bil sekretar papeške kurije in je prišel v Konstanco v spremstvu papeža Janeza XXIII., ki je bil na koncilu odstavljen. Čas dolgotrajnih verskih razprtij je Poggio izkoristil za obisk okoliških samostanov, kjer je iskal rokopise antičnih avtorjev. V nekem pismu opisuje, da je našel pet rokopisnih pol z neznanimi rimskimi napisi v prahu neke samostanske knjižnice, ki pa so se mu izmuzile iz rok. Pri tem je nemogoče, da bi šlo za zbirko anonimnega pisca, saj je ta tedaj že bila speta v kodeks. Vendar je Poggio kopije napisov iz te zbirke vključil v svojo zbirko *Sylloge* iz leta 1429, eno prvih sistematičnih zbirk rimskih napisov, kar pomeni, da je kodeks št. 326 imel v rokah.

Einsiedelnski napisi, ki jih je izpisal Poggio, so ostali dolgo časa neopazeni v samostanski knjižnici, dokler jih ni odkril učeni benediktinski pater Jean Mabillon (1632-1707). Ta je pri obisku knjižnice leta 1683 spoznal pomen kodeksa št. 326 in je napise skupaj z itinerarijem objavil v svojih *Vetera analecta* (4. zvezek, Pariz 1685).

Mabillonovo izdajo je po ponovni primerjavi rokopisa izboljšal in izdal G. Haenel pod naslovom *Der Regionar der Stadt Rom in der Handschrift des Klosters Einsiedeln. Archiv für Philologie und Pädagogik* Suppl. 5, 1837, 132-138. To delo je uporabil T. Mommsen pri pripravi *CIL*-a in ga ovrednotil za izdajo *Auctores* k *CIL* VI. Einsiedelnski kodeks je Mommsen izčrpano predstavil leta 1850 v časopisu *Epigraphische Analecten* (= *Berichte der Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften* 1850, 287-326), nakar je zbirka napisov anonimnega pisca, z uvodom in kritičnim aparatom, izšla v *CIL* VI, I. del, pp. IX-XV (*CIL* VI ed. E. Bormann-W.-Henzen 1876). Neodvisno od Mommsenove izdaje je einsiedelnsko zbirko publiciral tudi J.B. Rossi v *Inscriptiones christianae Urbis Romae* II, Roma 1888.

Avtor pričujoče knjige opravičuje novo izdajo Einsiedelnskega kodeksa s tem, da še do danes ni nobene popolne in lahko dosegljive faksimilirane izdaje zbirke napisov in itinera-